

הרב שלמה אלעזר מנחם שפילמאן

מבקר הכללים תורה ויראה, קרית יואל מאגרא יצ"ו

הקדים לברך ברכת אילנות על העלים לפני פריחה אי יחזור לברך בזמן הפריחה

הנני להציע שאלה דאמטי לידי בפני איזה שנים כשנשתהו האילנות ללבלב בימי ניסן, ואחד טעה וסבר שאין רשאים לברך רק בחודש ניסן ועל כן קדם ובירך בעוד שנראו רק נצנוץ העלים לבד, ושוב נודע דשלא כדין עשה, ונתעורר השאלה אי צריך לחזור ולברך אח"כ בעת שנצץ הפרחים בחודש אייר, ובהדי עיוני בזה נתלקט צדדים בהלכה, ושטחתי בפני מורים מובהקים תוך אמוני עם סגולה, הפותחים שער לדופקי בשאלה, וזכיתי להענות בתשובה מפי כתבם, וגם זיכנו שחקקו בשבט ברזל תוך חיבוריהם הלא היא בספרתם, כאשר יחזה עיני הקורא משרים^א, וזה תוכן דברי שאלה.

והה"ד בחודש אחר כל שרואה הלבלב פעם ראשון עכ"ל, וכן בהגהות חת"ס כ' בז"ל: וכ' בא"ר בשם צל"ד (מ"א כלל ג' פכ"ח) דהה"ד באדר ונראה לי כש"כ באייר ועיין מ"ש הב"י וכו', עכ"ל, ובשם רבו רנ"א וצ"ל מביא לברך עד תקופת חמה דניסן עיי"ש, וכעיי"ז בס' מגיד תעלומה להה"ק הבני יששכר לצאת ידי המקובלים דס"ל שאין לברך רק בניסן [כעיי' ברכ"י,

הנה בשו"ע או"ח סי' רכ"ו (ומקורו בגמ' ברכות מג:)] היוצא 'בימי ניסן' ורואה אילנות 'שמוציאין פרח' אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר וכו', ואינו מברך אלא פע"א בשנה וכו', וכתבו הפוסקים דניסן לאו דווקא, וכעיי' ריטב"א (ר"ה יא.) ומרדכי (ברכות סי' קמ"ח) ואשכול (ה' ברכות) וכן במחציה"ש כתב: דאורחא דמילתא נקט שאז דרך הארצות החמים ללבלב אילנות,

א. ועיי' גם בשו"ת וישמע משה (ח"ג סי' סט) מעשי ידי אומן מופלא הג"ר משה פריעד שליט"א, שהציע שאלה דנן על שולחן גדולי פוסקי זמנינו שליט"א והביא פסקי הוראתם בשלושה פנים. חלק נכבד הורו "שחייב לחזור ולברך כדין בעת פריחת האילנות", שהברכה ראשונה היתה לבטלה וכאילו לא ברך עדיין כלל, וכו'.

ומהם שהורו "שיברך בלא שם ומלכות", דיש לחוש שמא יצא בברכה ראשונה שברך וכו' והסכים שיברך בריך רחמנא מלכא מריה דעלמא, וביאר הטעם, דאף שעדיין לא היתה פריחה גמורה, מ"מ היתה כבר התחלה כל דהו של לבלוב והתחדשות האילן לקראת הפריחה ויוצא ידי חובה בברכה שברך.

ויש מי שהורו "שבדיעבד יצא בברכה הראשונה שברך" ואי"צ לחזור ולברך כלל ואפי' בלא שו"מ. והסמיך לדמותו לתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' ס"ג נג אות ד) שנשאל על מי שברך על אילן סרק וכו' ע"כ, ולפי"ז נראה שגם בנידו"ד לא יחזור ויברך עכ"ל עיי"ש כל מר כדאית ליה.

ופתה"ד, ושר"ח (מע' ברכות ס"ב ב'), וידועין ג"כ מ"ש בשו"ת השיב משה (ס"ח) ועוד פוסקים ואכמ"ל.

וכן עמא דבר בארצות הללו שאנו דרים, שלפעמים נשתהו האילנות לבלב בחודש ניסן ומברכין על פריחתן בחודש אייר אף שעבר חודש ניסן, וכן האי שתא נתאחר במקומינו זמן הבלבוב עד שבועיים בחודש אייר, ומברכין עליהן עתה בחודש הזיו, ויצוין מ"ש הערוה"ש (ס"ר רכ"ו) ובמדינתנו אינו בניסן אלא בחודש אייר, או תחילת סיון, ואז אנו מברכין עכ"ל.

עוד אקדים, דמפורש בשו"ע ובפוסקים, דאין מברכין על האילנות רק אחרי שהוציאו פרחים וכמו שדייק השו"ע בלישניה, וכן בביאור הגר"א כתב (שם) דהיינו מה שאמרו בגמ' (ברכות מג:) אילנות מלבלי, דעל הפסוק (במדבר יז כג) והנה פרח מטה אהרן, ויצא 'פרח' וגו' מתרגמינן ואפיק 'לבלבין', וכן בפמ"ג (א"א שם) וז"ל: ומשמע פרח, 'הא עלים לחודיה לא' עכ"ל, וכן קבע המשנ"ב (סק"ב) להלכה עי"ש.

ועתה הבא נבוא לגוף השאלה, דאיתרמי באחד שלא ידע פרטי הדינים על בוריו, וסבר שהעיקר לברך בחודש ניסן דווקא, וכשיצא בסוף ניסן והכיר בענפי אילנות תחילת צמיחת העלים, קדם ובירך עליהן, בעוד שנראו רק נצנוץ ראשי העלים לחוד, ותו אח"כ התוודע שלא בירך עליהן כדת, כי הי' עליו לברך בזמן מאוחר בשעה שמוציאין פרח, ועתה בהגיע עת יציאת פרחים נפשו בשאילתו אי יכול לחזור ולברך עליהן, או לא.

וצרדי האיבעיא כדלהלן, כי בטעם הענין שקבעו רז"ל לברך

כשמוציאין פרחים מצינו מבואר בפי' התפילות לרבינו יהודה בר יקר [רבו של הרמב"ן] וז"ל: על שם שאף הפרחים הם מאכל לעופות ותולעים, ועל שום ירעפון נאות מדבר וגיל גבעות תחגורנה (תהילים סה יג), מכלל דמשבח ביה קרא עכ"ל [ואגב אורחא יצוין מ"ש בתורת חיים (פעסט, ס"ר רכ"ו ב') וברכת הבית (שער כ"ט ס"ד שעה"ב שם) דברכת אילנות בגדר ברכת השבח, ומה"ט יכולין לברך אף כשלא בירך בראייה קמייא, וכיעוין משנ"ב סק"ה, ודלא כמחציה"ש, ועי' תו"ח שם] ואכמ"ל.

ואלו בעצם טעם הענין שתיקנו חז"ל ברכה זו מצינו מבואר בחי' הרא"ה, ובשיטה מקובצת (ברכות שם) וז"ל: מה שקבעו ברכה זו לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן, והוא מחודש, שאדם מברך על עצים יבשים שהפריחן הקב"ה, והוא בשם ומלכות עכ"ל [ועפי"ז כ' המשנתו שלמה (ברכות שם) להסביר שורש הברכה, דאין הברכה על 'הנאת הראייה', דהא אין מברכין על הנאתן כמבואר במג"א (ס"ר רמ"ו סק"א) בשם המרדכי אלא על עצם תחיית העצים המתים, שחזרו להציץ ציץ 'כמ"ש שיטה', והוא מעין ברכת תחיית המתים דבתפילת ח"י עכ"ד, ומכאן יל"ע ע"ד המור וקציעה דלהלן].

ומעתה שאלותינו שטוחה, אי מה דאמז"ל והפוסקים לברך כשמוציאין פרחים, הוא לדינא דלכתחילה לפי שאז עיקר השעה שראוי להודות ולשבח ית"ש, אבל הה"ד בדיעבד כשקדם ובירך בצמיחת העלין נמי עלתה לו, או שמה דזמנו דווקא הוא, ולעיכובא אף בדיעבד.

והמקום יהא בעזרו וכו', ונזכה שיקויים בנו מ"ש מרנא הא"ר (שם סק"ב) שהנזהרה בברכה זו עליו נאמר (בראשית כז) ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', ויתן לך ה"א מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש [בכל פירושה] אמן כי"ר.

בסיום השאלה ניתן להבהיר כי עיני לנוכח שפיר חזי לשו"ת מרן בעל שבט הלוי (ח"ו סי' נ"ג אות ד') שנשאל ממי שטעה ובירך על [=פרחי] אילני סרק [=שאין מוציאים פירות], ושאל אי יחזור ויברך על אילן נושא פירות, וצדדי השאלה הוא כי מבואר במשנ"ב [=ובבאה"ט שם משו"ת הלק"ט ח"ב סכ"ח], דמברכין דווקא על אילן מאכל, אבל לעומ"ז במור וקציעה (סי' רכ"ה אד"ה כתוב במג"א) נוטה לברך גם על [=פרחי] אילן סרק [=כי עיי"ש במו"ק שכ' לגבי ציצין ופרחים (הגדלין ע"ג קרקע) הנאים במראה, אולי י"ל לברך כדרך שמברכין אאילני סרק דמלבב"י אע"ג דלא חזי לאכילה, גם לא לריחא, אלא אחזותא הוא דקא מברך, כיון שיש זמן שלא ראהו ולא הי' יכול להנות ממנו עכ"ד, הרי דפשיטא ליה דעל אילני סרק יכולין לברך, דכל ספיקו הוא אי גם ציצין ופרחים דעלמא נמי כוותיהו שיוכלו לברך עליהן], האם יכול לצרף שיטתו להקל בספק ברכה.

והשיב, שאע"פ שלהלכה אין ספק שמברכים רק על אילן מאכל כהסכמת רוח"פ, מכ"מ לבו נוטה דלא יברך עוה"פ, ולא מפני ספק ברכות, אלא דברכה זו הוא ברכת שבח על על בריות טובות ואילנות וכו' מאכל וסרק

דלפי טעם הנזכר בשיטמ"ק אפשר לצדד דעלתה לו בדיעבד, דהא כתב שהוא מחודש שמברך על עצים יבשים שהפריחן הקב"ה, וטעם זה מישך שייך גם בתחילת תחיית העלים, רק ניכר יותר בתקפו בזמן שמוציאין הפרחים, ובכן לכתחילה יש לברך אז, או אפשר דדווקא איתמר שדייקא אז כשאילנות מוציאים פרחים נתקן להודות ולברך על זה, אבל טרם כן אינו ראוי לברך, וכן נראה קצת מטעם דברי ר"י בר יקר הנ"ל, וכן מטין סתימת דברי הפוסקים הנ"ל שקבעו כן לדינא, ובניהם הפמ"ג ורבינו המשנ"ב הנמשך אחריו לקבוע הכי.

ועוד אפשר להעיר דאילמלי רק לדינא דלכתחילה נשנית, לא הוו שתקו רבנן מלסלסל בזה בהדי נדוניא שנתחבטו רבותינו בעלי המקובלים הנ"ל, דברכת אילנות דווקא בחודש ניסן, דהרי הי' להן סעד ועזר לברך בניסן בשעה"ד כשנשתהו לבלוב האילנות בחודש ניסן ועלה צמיחת העלין לחוד, דכדיעבד דמי, ולא ראינו לרבנן קשישאי שהעלה לצדד כן ויל"ע, [וזה מזמן אינה לידי ספר נאה אף יאה בשם 'מעשה חמד' על דיני ברכת אילנות לצורבא מרבנן מעיה"ת בנ"ב, ונדמה לי שאסף בין הפרקים מקורות מספרי גאוני ספרד וכו' שלפי דבריהם מצינו לשקל ולטרי בפרט זה, וכעת איננו תח"י].

וחשוב לציין דידענא שפיר שיש עצה לדינא שישמע הברכה מאיש אחר המברכו עכשיו בעתו וזמנו, ויד"ח בשמיעה כעונה, אולם אנן השתא בשאלה על בירור עיקר הלכה קאתינן.

ועינינו צופיות קדם הדר"ג שיאיר עיני בדבר הלכה בעוד מועד,

וכיון שנתן הודאה עליהם לא צריך לברך עוד עכ"ד.

ברכתו לא הוי לבטלה, שהי' להן עכ"פ על מה לחול ודו"ק.

משא"כ נידון שאלתינו דבירך שפיר אאילן המוציא פירות וכל נקודת האיבעיא רק על שקדם ובירך קודם זמנו הראוי, בכגון דא מסתפקינן אי עלתה ברכתו או לא, דשמא הואיל וקדם לברכו קודם שהוציא הפרחים לא עלתה הברכה, והוה כאילו לא בירך, ולא יועיל כאן שבברכתו נכלל גם שאר אילני סרק, דהא אף הם כמוהו שלא הוציא פרחים, והשאלה הוא על שטעה והקדים זמן, ולא שטעה וחילף המין, ובכך אף להמבואר בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, שפיר נשאל בדין אי שוב כשמגיע זמנו ללבלב, יוכל להחזיר ולברך עליהם כדת כראוי וכנכון, ונצרך אני לר"ב.

הרב משה שטערנבוך

ראב"ד עיר"ק ירושלים ת"ו

מח"ס מועדים וזמנים ושו"ת תשובות והנהגות

קיבלתי שאלתו אודות מה [שמתרמן] שבמדינות ארצה"ב האילנות

בחודש ניסן עדיין אין מוציאין פרחים אלא עלים בלבד, וע"כ מברכין שם ברכת אילנות בחודש אייר, ושואל מהו הדין במי ששגג ובירך ברכת האילנות בחודש ניסן שאז האילנות הוציאו רק עלים בלבד, האם יכול לחזור ולברך בחודש אייר או לא, ומפלפל בזה בחכמה.

הנה מסברא נראה דיש מקום לצדד כמ"ש במכתבו דמה דכתבו האחרונים שאין לברך ברכת האילנות

אלא דוקא כשמוציאין פרח, היינו לכתחילה, אבל בדיעבד מועיל גם אם בירך כשמוציאין עלים, כיון שעכ"פ גם בהוצאת עלין כבר ניכר תחילת התחדשות האילן בשנה זו להוציא פירות, ודי בסברא זו כדי לחשוש להחמיר שלא לחזור ולברך בחודש אייר שלא ליכנס בחשש ברכה לבטלה, אלא יצא יד"ח בשומע כעונה מאחר שמברך, ובזה יוצא מכל ספק².

ב. עי' שו"ת תשובה"ג ח"ז (סי' כ"ז אות י"ג).